

“यमाहिशक्रामिहुताश्रपूर्णा
नेष्टाः क्रये विक्रययो प्रशस्ताः ।
पौष्णामिचित्राश्रतबिन्दवाताः
क्रये हिता विक्रययो निषिद्धाः ॥”
इति ज्योतिःसारसंग्रहः ॥ * ॥
क्रयविक्रयनिर्ययो यथा । मूल्यं दास्यामीति
कृत्वा गृहणादपि क्रयसिद्धिः । तथा च विवाद-
चित्तामग्नौ कात्यायनः ।
“पण्यं गृहीत्वा यो मूल्यमदत्त्वेव दिशं व्रजेत् ।
गृहचयस्योपरिग्राह्यं तद्वनं दृष्टिमाप्नुयात् ॥”
अतएव दृहस्यतिः ।
“गृहचेचादिकं क्रीत्वा तुल्यमूल्याचरान्वितम् ।
पचं कारयति यत्तु क्रयलेख्यं तदुच्यते ॥”
क्रयविक्रये समयविशेषाभ्यन्तरे पञ्चात्तापाद-
सिद्धिः । यथा मनुः ।
“क्रीत्वा विक्रीय वा किञ्चित् यस्येहानुश्रयो
भवेत् ।
सोऽन्तर्दृष्टाहे तद्व्यं दद्याच्चैवादहीत वा ॥”
एतद्व्याजवल्कलोक्तेतरपरम् । यथा व्याज-
वल्कलः ।
“दशैकपञ्चसप्ताहभासत्रगृहार्हमासिकम् ।
बीजायीवाक्षरलक्ष्मीदोक्षपुंसां परीक्षणम् ॥”
अत्र दृहस्यतिः ।
“अतोऽर्वाक् पण्यदोषस्तु यदि संजायते
कचित् ।
विक्रेतुः प्रतिदेयन्तु क्रेता मूल्यमवाप्नुयात् ॥”
अतस्तद्व्यपरीक्षणकालात् । कात्यायनः ।
“अविज्ञातस्तु यत् क्रीतं दुष्टं पञ्चाहिभावितम् ।
क्रीतं तत् स्वामिने देयं पण्यं कालेऽन्यथा न
तु ॥”
काले प्रागुक्तपरीक्षाकालाभ्यन्तरे । परीक्षिते
तु दृहस्यतिः ।
“परीक्षितं स्वयं पण्यं अन्येषां प्रदर्शयेत् ।
परीक्षितं बहुमतं गृहीत्वा न पुनश्चयेत् ॥”
अत्र विशेषयति नारदः ।
“क्रीत्वा मूल्येन यो व्रथं दुष्क्रीतं मन्यते क्रयी ।
विक्रेतुः प्रतिदेयं तत् तस्मिन्नेवाह्णविचरतम् ॥
द्वितीयेऽह्नि ददत् क्रेता मूल्याचिंशंशमाहरेत् ।
द्विगुणम् तृतीयेऽह्नि परतः क्रेतुरेव तत् ॥”
आहरेत् दद्यात् विक्रेते इति शेषः । द्विगुणं
चिंशंशस्य । व्याजवल्कलः ।
“राजदेवोपघातेन पण्यं दोष उपगते ।
हानिर्विक्रेतुरेवासी याचितस्याप्रयच्छतः ॥”
नारदः ।
“उपहृत्येत वा पण्यं दह्येतापह्रियेत वा ।
विक्रेतुरेव सोऽनर्थो विक्रीयसंप्रयच्छतः ॥
दीयमानं न गृह्णाति क्रीतं पण्यस्तु यः क्रयी ।
स एवास्य भवेद्दोषो विक्रेतुर्योऽप्रयच्छतः ॥”
इति प्रायश्चित्ततत्त्वम् ॥ * ॥
अपि च ।
“न्यासं कृत्वा परचाधिं कृत्वा वाधिं करोति च ।
विक्रयं वा क्रिया तत्र पश्चिमा बलवत्तरा ॥”